

**Een archeologisch bureau-onderzoek en  
inventariserend veldonderzoek door  
middel van boringen langs het  
Peelkanaal te Mill, gemeente Mill en Sint  
Hubert (N.-Br.)**

S.A. Mulder & A.J. Wullink

ARC-Rapporten 2006-75

Geldermalsen  
15 februari 2006  
ISSN 1574-6887



## Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen langs het Peelkanaal te Mill, gemeente Mill en Sint Hubert (N.-Br.)

ARC-Rapporten 2006-75  
ARC-Projectcode 2006-160

Opdrachtgever  
Waterschap Aa en Maas  
Bevoegd gezag  
Provincie Noord-Brabant  
Beheer en plaats van documentatie  
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer bureau-onderzoek  
18246  
ARCHIS nummer booronderzoek  
19330

Tekst  
S.A. Mulder & A.J. Wullink  
Afbeeldingen  
B. Schomaker, P. Stokkel & A.J. Wullink  
Redactie  
A. Ufkes  
Eindredactie  
J. Schoneveld

Status  
definitieve versie

Autorisatie — M. Defilet



Uitgegeven door  
ARC bv  
Postbus 41018  
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 15 februari 2006

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op [www.arcbv.nl](http://www.arcbv.nl)

# 1 Inleiding

## 1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Langs het Peelkanaal te Mill, gemeente Mill en Sint Hubert zal een ecologische verbindingszone worden gerealiseerd, die tevens recreatieve doelen zal dienen. De uitvoering hiervan zal plaatsvinden door een samenwerking tussen Waterschap Aa en Maas en de gemeente Mill en Sint Hubert. Een strook grond langs het Peelkanaal zal ontgraven worden. Hierbij zullen onder meer enkele poelen worden gerealiseerd. Tevens zal verspreid over het terrein aanplant van bomen plaatsvinden. In het kader van het opgestelde inrichtingsplan dient op provinciaal niveau een aanvraag voor een ontgrondingsprocedure te worden gedaan. Omdat de uitvoering van het inrichtingsplan gepaard zal gaan met bodemversturende ingrepen, maakt een archeologisch vooronderzoek deel uit van deze vergunningsprocedure. Dit is in overeenstemming met het Verdrag van Malta, dat de bescherming van het cultureel erfgoed beoogt.

In opdracht van Waterschap Aa en Maas heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek en een inventariserend veldonderzoek door middel van megaboringen uitgevoerd. Dit is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.1)<sup>1</sup> en de richtlijnen voor geo-archeologisch onderzoek van de provincie Noord-Brabant.<sup>2</sup>

Het bureau-onderzoek is in augustus 2006 uitgevoerd door mw. drs. S.A. Mulder. Het inventariserend veldonderzoek is op 10, 11 en 12 oktober uitgevoerd door drs. A.J. Wullink, drs. P. Stokkel en ing. M.C. Botermans.

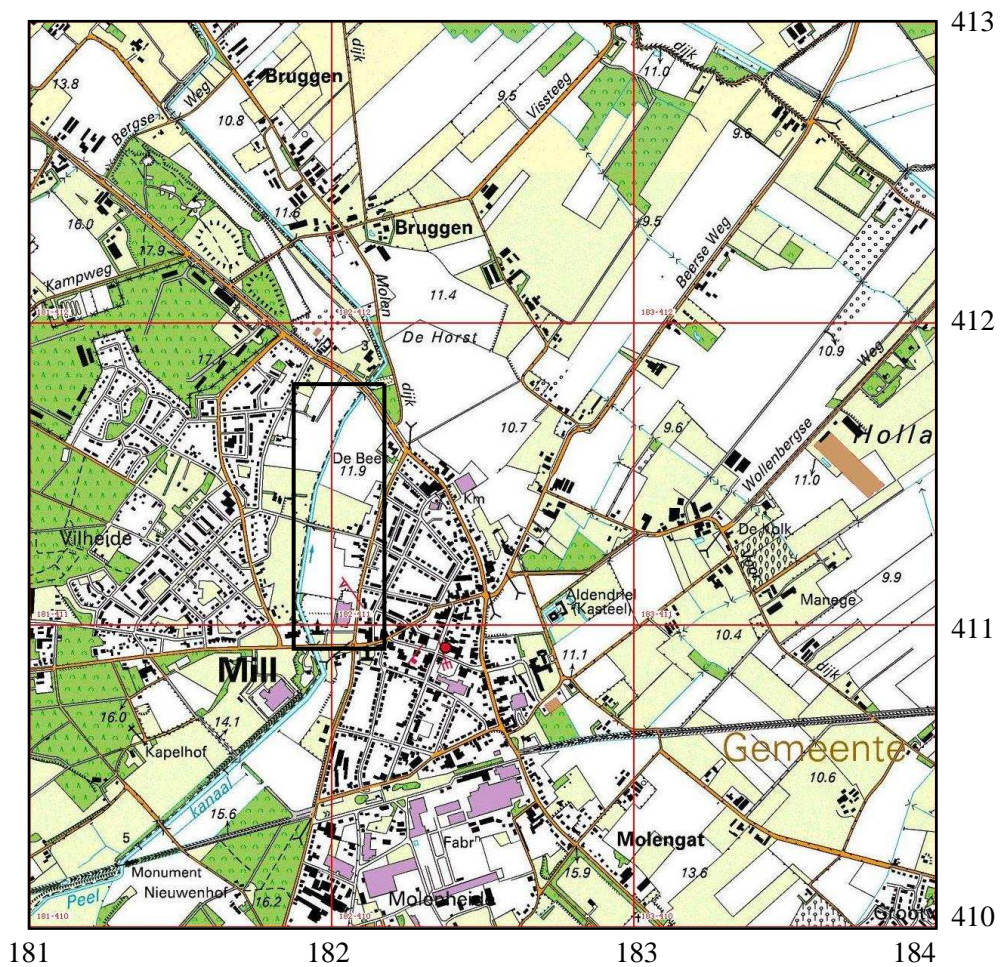
## 1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

Het te onderzoeken terrein is gesitueerd langs het Peelkanaal in de bebouwde kom van Mill (afb. 1). Het inrichtingsplan concentreert zich aan de oostzijde van het Peelkanaal. Het plangebied wordt aan de noordzijde begrensd door de Graafseweg/Karstraat, in het oosten door de Hoogveldseweg en de zuidgrens wordt gevormd door de Langenboomseweg (afb. 1).

---

<sup>1</sup>De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op [www.sikb.nl](http://www.sikb.nl)

<sup>2</sup>'Minimumeisen Provincie Noord-Brabant t.b.v. de rapportage van archeologisch vooronderzoek in de vorm van een inventariserend en waarderend booronderzoek' (versie maart 2005).



Legenda

— Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Het inrichtingsplan Pealkanaalzone zal worden gerealiseerd binnen het rechthoekige kader. Bron: Topografische Dienst Nederland.

### 1.3 Objectgegevens

---

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Mill en St. Hubert
Plaats	Mill
Toponiem	Inrichtingsplan Peelkanaalzone
Kaartblad	46C
Coördinaten	N 182.110/411.765 W 181.890/411.075 Z 181.950/410.935 O 182.095/411.155
Geologie	Formatie van Beegden, met dek van Formatie van Boxtel, laagpakket van Wierden
Geomorfologie	Dalvormige laagte (2R2), glooiing van beekdalzijde (4H11)
Bodem	Beekeerdgrond in leemarm en zwak lemig fijn zand (pZg21)

---

## 2 Bureau-onderzoek

*S.A. Mulder*

### 2.1 Inleiding

#### 2.1.1 Doel van het bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verworven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld: aan de hand van de verkregen informatie wordt vastgesteld of er archeologische resten in het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied eventueel een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen middels archeologisch vervolgonderzoek rekening dient te worden gehouden.

#### 2.1.2 Werkwijze

Voor een archeologisch bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Gegevens met betrekking tot bekende en te verwachten archeologische waarden worden onder meer ontleend aan Archis.<sup>3</sup> Voor een goede beeldvorming van de ontstaansgeschiedenis van en de bodemopbouw binnen het plangebied zijn geomorfologische en bodemkundige kaarten geraadpleegd. Getracht wordt te achterhalen in hoeverre er informatie voorhanden is met betrekking tot bekende verstoringen in de bodem. Voor een overzicht van de historische en sub-recente situatie van

---

<sup>3</sup>Het digitale archeologische informatiesysteem voor Nederland waarvan de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) deel uitmaken.

het plangebied is historisch-topografisch kaartmateriaal bekeken. Tenslotte zijn relevante (archeologische) publicaties en bronnen op het internet geraadpleegd.

## 2.2 Resultaten

### 2.2.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied

#### *Fysische geografie en geologie*

De onderzoekslocatie is gesitueerd in de fysisch-geografische regio het zuidelijk zandgebied, op de overgang van het Maasdal naar de Peelhorst (Berendsen 2005). De ondergrond van het zuidelijk zandgebied wordt in hoofdzaak gevormd door pleistocene afzettingen (De Mulder et al. 2003). In het grootste gedeelte van het gebied liggen afzettingen van de Formatie van Boxtel aan het oppervlak, overwegend kalkloze, fijne dekzanden uit de voorlaatste en laatste ijstijd, respectievelijk het Saalien en het Weichselien. Omstreeks 10.000 jaar geleden zet een globale opwarming in, die het begin van het Holoceen markeert. Het Holoceen betreft een relatief warme periode, die gekenmerkt wordt door een zeespiegelstijging als gevolg van het smelten van ijskappen. Onder invloed van een hiermee gepaard gaande grondwaterspiegelstijging vindt op het pleistocene dekzand in grote delen van Nederland in deze periode veenvorming plaats (Formatie van Nieuwkoop, het laagpakket van Griendtsveen). In de directe omgeving van Mill heeft deze veenvorming zich in hoofdzaak beperkt tot de directe omgeving van de beekdalen. Meer naar het zuidwesten heeft zich het uitgestrekte hoogveengebied De Peel gevormd.

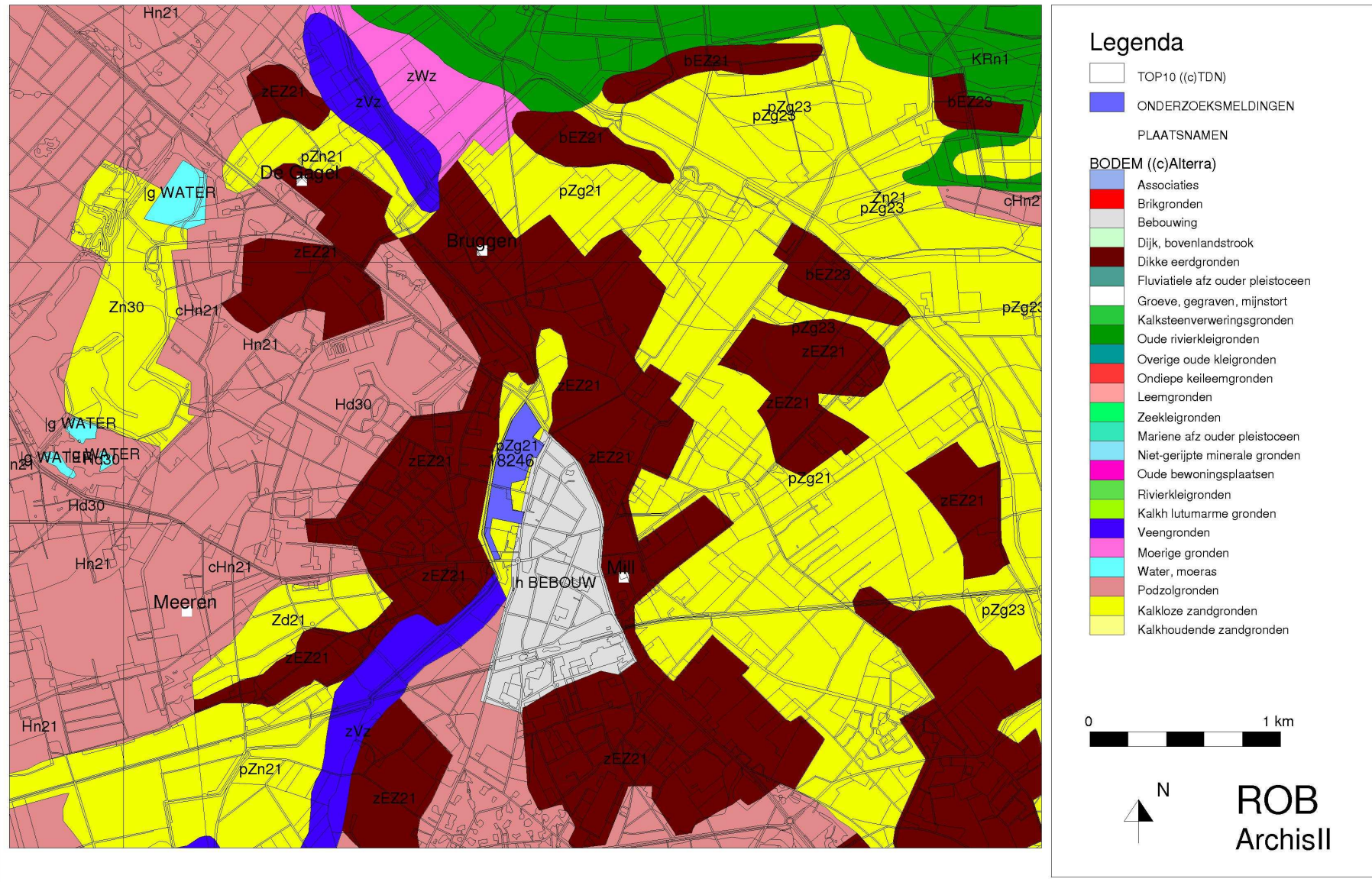
#### *Geomorfologie en bodemkunde*

Uit de Geomorfologische Kaart van Nederland (kaartblad 46, Gennep) blijkt dat het gebied aan weerszijden van het huidige Peel- of Defensiekanaal een dalvormige laagte (legenda-eenheid 2R2) betreft, overgaand in een glooiing van de beekdalzijde (4H11). De lage ligging van het terrein wordt tevens weerspiegeld op de AHN (afb. 3) en de bodemkaart (afb. 2). Laatstgenoemde indiceert dat de onderzoekslocatie is gesitueerd in een smalle strook van kalkloze zandgronden – bekeergrond van leemarm en zwak lemig fijn zand (pZg21) – temidden van hoge zwarte enkeergonden van leemarm en zwak lemig fijn zand (zEZ21). In het verlengde van deze strook komen zowel in het noorden als het zuiden veengronden voor. De enkeergonden rond Mill vormen oude bouwlanden. De arme dekzandgronden in grote delen van Nederland dienden te worden bemest om succesvol akkerbouw te kunnen plegen. Hiervoor werd in een potstal – waar de schaapskudde die overdag in het rond het dorp gelegen heideveld graasden 's nachts verbleven – schapenmest gemengd met plaggen of bosstrooisel. Hiermee werden in het voorjaar de akkers op het bij het dorp horende bouwland, de es, bemest. Hoewel dit landbouwgebruik bekend is vanaf de IJzertijd, vond het grootschalig toepassen ervan vanaf de Middeleeuwen plaats. Als gevolg van eeuwenlange bemesting liggen de essen of enken nu als enigszins bolvormige verhogingen in het landschap: het humeuze esdek heeft veelal een dikte van 80–100 cm (Berendsen 2005). Dit esdek heeft een beschermende functie voor de onderliggende oospronkelijke bodem (zie paragraaf 2.2.2).

# Inrichtingsplan Peelkanaalzone

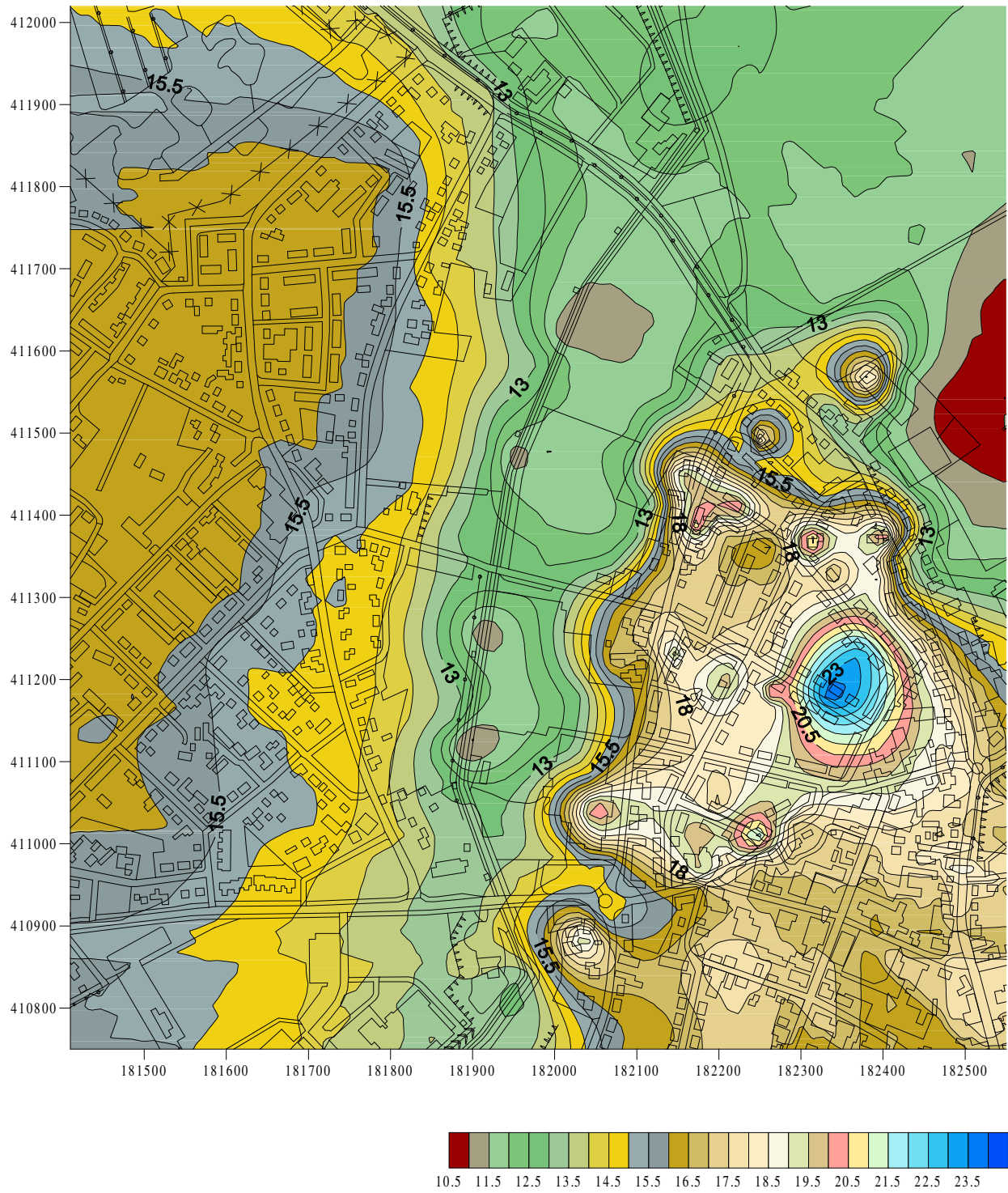
20-07-2006

Mill



Afbeelding 2 Bodemtypen in de omgeving van het plangebied. De onderzoekslocatie, weergegeven in blauw, met Archis onderzoeksmelding 18246, is gesitueerd op een smalle strook kalkloze zandgronden te midden van dikke eergronden. Ten westen van Mill ligt een dekzandgordel, in het noorden liggen oude rivierkleigronden van de Maas. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 20 juli 2006.





Afbeelding 3 Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) voor de omgeving van Mill.  
 Het plangebied is gesitueerd in het onbebouwd en laaggelegen (groen gekleurde) gebied.  
 Kaart: B. Schomaker.

## 2.2.2 Bekende archeologische waarden

### *Archeologische monumenten en waarnemingen*

Hoewel slechts een relatief gering aantal archeologische waarden uit de directe omgeving van het onderzoeksterrein bekend is, zijn deze zeer divers van aard en beslaan ze de periode Paleolithicum tot aan het heden.<sup>4</sup> De onderstaande bespreking van deze archeologische waarden is chronologisch van aard; voor een archeologische periodisering wordt verwezen naar bijlage 2.

Het vermoedelijk oudste bekende voorwerp uit de omgeving van Mill is een als vuistbijl omschreven artefact, gevonden aan de Graafseweg (Archis waarneming 46792). Van een als eindschrabber omschreven object uit de steentijd ontbreekt de exacte vindplaats (43628). Enkele percelen ten zuidwesten van de onderzoekslocatie heeft vondstmateriaal uit diverse perioden opgeleverd, onder meer een *Flint-Oval*-bijl uit het Neolithicum (32523). De aanwezigheid van een grafveld uit de Romeinse Tijd heeft er echter voor gezorgd dat deze percelen de status van archeologische monument op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) hebben verkregen. Het betreft twee terreinen, die tot hetzelfde archeologische complex behoren (AMK 4633 en 13333). Diverse crematies en aardewerken potten en urnen behoorden tot het vondstmateriaal. Ook direct ten noorden van de Karstraat is een bodemfragment van Romeins aardewerk aangetroffen (14754). De Middeleeuwen worden vertegenwoordigd door de detectievondst bij de Kapelhof in Mill van een pelgrimsinsigne met een afbeelding van Sint Catharina (405835). Dergelijke amuletten vormden het bewijs van een ondernomen pelgrimstocht, hoewel er eveneens profane insignes bestonden die alleen ter decoratie gedragen werden. Ze kennen een grote verscheidenheid aan verschijningsvormen (zie bijvoorbeeld Beuningen & Koldewij (1993) en Van Beuningen et al. (2001)). Tevens zijn vermoedelijk laatmiddeleeuwse muur- en funderingsresten van deze kapel gedocumenteerd (36438). In hoofdzaak uit de Nieuwe Tijd dateert kasteel Aldendriel (36436), hoewel de oudste vermelding van 'huis te Mill' teruggaat tot het eind van de 15e eeuw. Voor aanvullende informatie met betrekking tot de bouwhistorie en bewoners van het kasteel wordt verwezen naar [www.kasteel-aldendriel.nl](http://www.kasteel-aldendriel.nl).

### *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)*

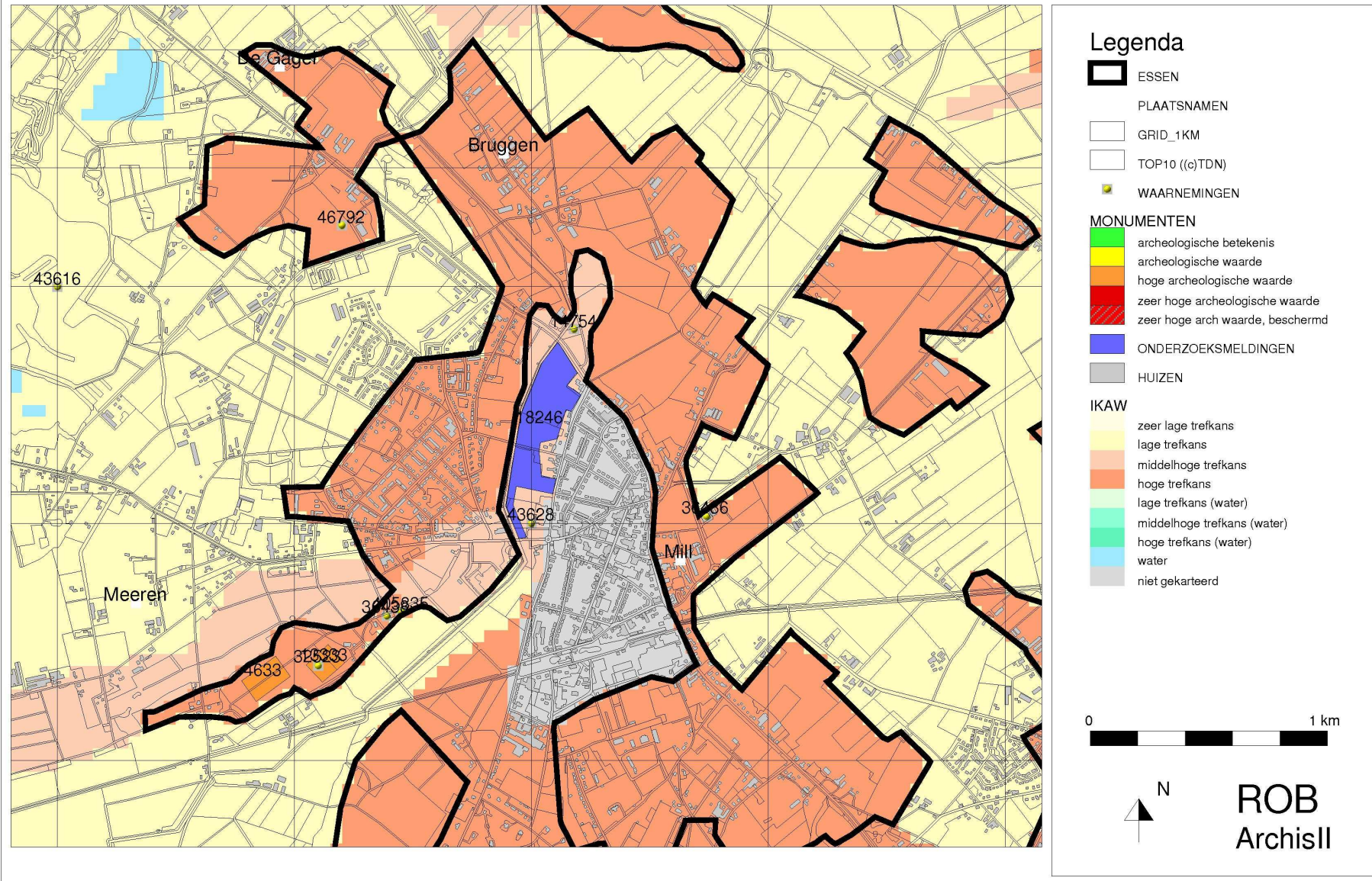
Op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) heeft de onderzoekslocatie een middelhoge archeologische verwachtingswaarde (afb. 4). De verwachtingswaarden op deze kaart zijn gebaseerd op de veronderstelling dat er een aantoonbaar verband bestaat tussen de bodemkundige situatie en locatiekeuze door de (pre)historische mens. In de omgeving van Mill vindt dit verband zijn weerslag in de parallel tussen de aanwezigheid van dikke enkeerdgronden en hoge archeologische verwachtingswaarden (afb. 2 en 4). De aanwezigheid van een esdek met een dikte van veelal 80–100 cm heeft de onderliggende dekzandondergrond – waarin zich archeologische sporen kunnen bevinden – beschermd tegen bodemverstoringe (agrarische) activiteiten. Omdat op de onderzoekslocatie een esdek ontbreekt, zullen verstoringe ingrepen in de bodem hier direct een negatieve uitwerking op potentieel aanwezige archeologische sporen hebben gehad. Dit vindt zijn weer-

<sup>4</sup>Bij het vaststellen van de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied is een terrein van ongeveer één kilometer rond het plangebied als uitgangspunt gehanteerd.

# Inrichtingsplan Peelkanaalzone

19-07-2006

Mill



Afbeelding 4 Archeologische verwachtingswaarden, monumenten en waarnemingen in de omgeving van de onderzoekslocatie, in blauw omkaderd. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 19 juli 2006.



Afbeelding 5 Situatie rond Mill omstreeks het midden van de 19e eeuw. Kaartfragment uit: Geudeke et al. (1990).

slag in een afgenomen archeologische verwachtingswaarde ten opzichte van de enkeerdgronden. Dit niettegenstaande het gegeven dat de flanken van beekdalen – waartoe ook het plangebied kan worden gerekend – gunstige locaties vormen voor het aantreffen van vuursteenvindplaatsen.

### 2.2.3 Historische situatie

Op een topografisch-historische kaart van de omgeving van Mill uit 1842–1843 is het hoogveengebied de Peel ten zuidwesten van Mill nog grotendeels onontgonnen (Geudeke et al. 1990). Het stroompje ten westen van de dorpskern van Mill – het huidige Peelkanaal – wordt aan de oostzijde begrensd door een serie kleine kavels, in hoofdzaak in gebruik als grasland. Bebouwing ontbreekt, in tegenstelling tot het terrein ten westen van de beek. Aan weerszijden van de laagte rond de beek liggen de enken van Mill (afb. 5). Een kaart van een halve eeuw later, vervaardigd na een kartering in 1890, toont een vrijwel ongewijzigde situatie (Caspers et al. 2005).

### 2.2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

De geomorfologische situering van het plangebied is in een dalvormige laagte, op de overgang naar de glooiing van de beekdalzijde. In het dekzand rond de laagte heeft zich een beekerd bodem ontwikkeld. De archeologische verwachting van het terrein, gesitueerd op de flank van een beekdal, is middelhoog. Hoog is deze voor de hoge enkeerdgronden aan weerszijden van de smalle strook met beekerd-

gronden. In de omgeving zijn archeologische vondsten van de steentijd tot en met de Nieuwe Tijd gedaan. Het merendeel hiervan betreft echter strooivondsten. Structureel archeologische grondsporen in de vorm van een Romeinse urnenveld bevonden zich onder een bijna meterdik esdek op een enk. Bekend is, dat de enken zijn aangelegd op middelhoge zandgronden, op locaties met een gunstige waterhuishouding (Berendsen 2005). Deze terreinen zullen derhalve voorafgaand aan de aanleg van de enk of es ook gunstige bewoningslocaties hebben gevormd. In deze gevallen biedt het humeuze esdek dat erop is gevormd bescherming aan de archeologische sporen in de dekzandondergrond.

De onderzoekslocatie is echter gesitueerd in een strookvormige laagte tussen twee terreinen met enken in. Gezien de lage – en dus natte – ligging heeft dit terrein aanzienlijk minder potentieel voor menselijke bewoning geboden. In de loop van het Holoceen zal het terrein door een gestaag stijgende grondwaterspiegel hiervoor ongeschikt zijn geraakt. Op basis hiervan kan worden aangenomen dat archeologische grondsporen, indien aanwezig, zullen dateren uit de periode voorafgaand aan deze vernatting. Met dit als uitgangspunt, kan het geo-archeologische veldonderzoek zich concentreren op het traceren van vuursteen-vindplaatsen uit de steentijd. Deze zijn veelvuldig bekend van locaties aan de flanken van beekdalen (Gerritsen 2004; voor een case-study zie onder meer (Prummel 2001; Prummel & Niekus 2005). Er dient echter terdege rekening te worden gehouden met het feit dat steentijdvindplaatsen – afhankelijk van de functie die ze hebben vervuld – niet per definitie worden gekenmerkt door de aanwezigheid van bewerkt vuursteen (mondelinge mededeling drs. J.R. Veldhuis, vuursteenspecialist ARC bv). Dit gegeven speelt een rol bij de voor het archeologisch vervolgonderzoek op te stellen onderzoeksmethode. Hoewel niet volledig kan worden uitgesloten dat ook uit jongere perioden archeologische resten aanwezig zijn – in dat geval vermoedelijk in de vorm van incidentele strooivondsten – lijkt de kans op het aantreffen hiervan gering. De trefkans op archeologische vindplaatsen – ongeacht aard en datering – is uiteraard in belangrijke mate afhankelijk van de aanwezigheid van een intact bodemprofiel; indien zich hierin in het (recente) verleden verstoringen hebben voorgedaan neemt de kans op de conservatie van archeologische grondsporen navenant af.

### **3 Inventariserend veldonderzoek**

*A.J. Wullink*

#### **3.1 Inleiding**

##### **3.1.1 Doel van het inventariserend veldonderzoek**

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het voorgestelde archeologische verwachtingsmodel, zoals dat in het bureau-onderzoek is opgesteld, te verifiëren dan wel aan te vullen. De verschillende fases van een IVO door middel van boringen dienen om vast te stellen wat de geologische opbouw en de mate van verstoring van het plangebied is (verkennend booronderzoek), of er sprake is van een archeologische vindplaats (karterend booronderzoek) en wat de waarde van de

vindplaats is (waarderend booronderzoek). De onderhavige rapportage geeft de resultaten van een karterend booronderzoek weer.

### 3.1.2 Werkwijze

Naar aanleiding van het bureau-onderzoek is er overleg geweest tussen de opdrachtgever (Waterschap Aa en Maas), het bevoegd gezag (gemeente Mill en Sint Hubert, provincie Noord-Brabant) en ARC bv. Omdat uit het bureau-onderzoek is gebleken dat er op de onderzoekslocatie archeologie uit de steentijd kan worden verwacht, is er besloten om ter plaatse van de kanovijver en de twee poelen een IVO door middel van een karterend booronderzoek te verrichten, waarbij gebruik zal worden gemaakt van megaboringen.

In het totaal zijn dertig boringen geplaatst (zie afb. 6). Zesentwintig op de locatie van de kanovijver en op de beide locaties van de poelen twee. Ter plaatse van de kanovijver zijn de boringen geplaatst in een grid waarbij de afstand tussen de raaien 25 m is en de afstand tussen de boringen 20 m. De raaien verspringen ten opzichte van elkaar. Van boring 1 waren vooraf de coördinaten bepaald, waarna het punt met behulp van een GPS is opgezocht, en de overige boringen met behulp van meetlinten zijn uitgezet. Van boringen 32 t/m 35 zijn de coördinaten eveneens berekend, waarna de punten zijn gemarkeerd door het bedrijf dat het explosieven-onderzoek heeft uitgevoerd.

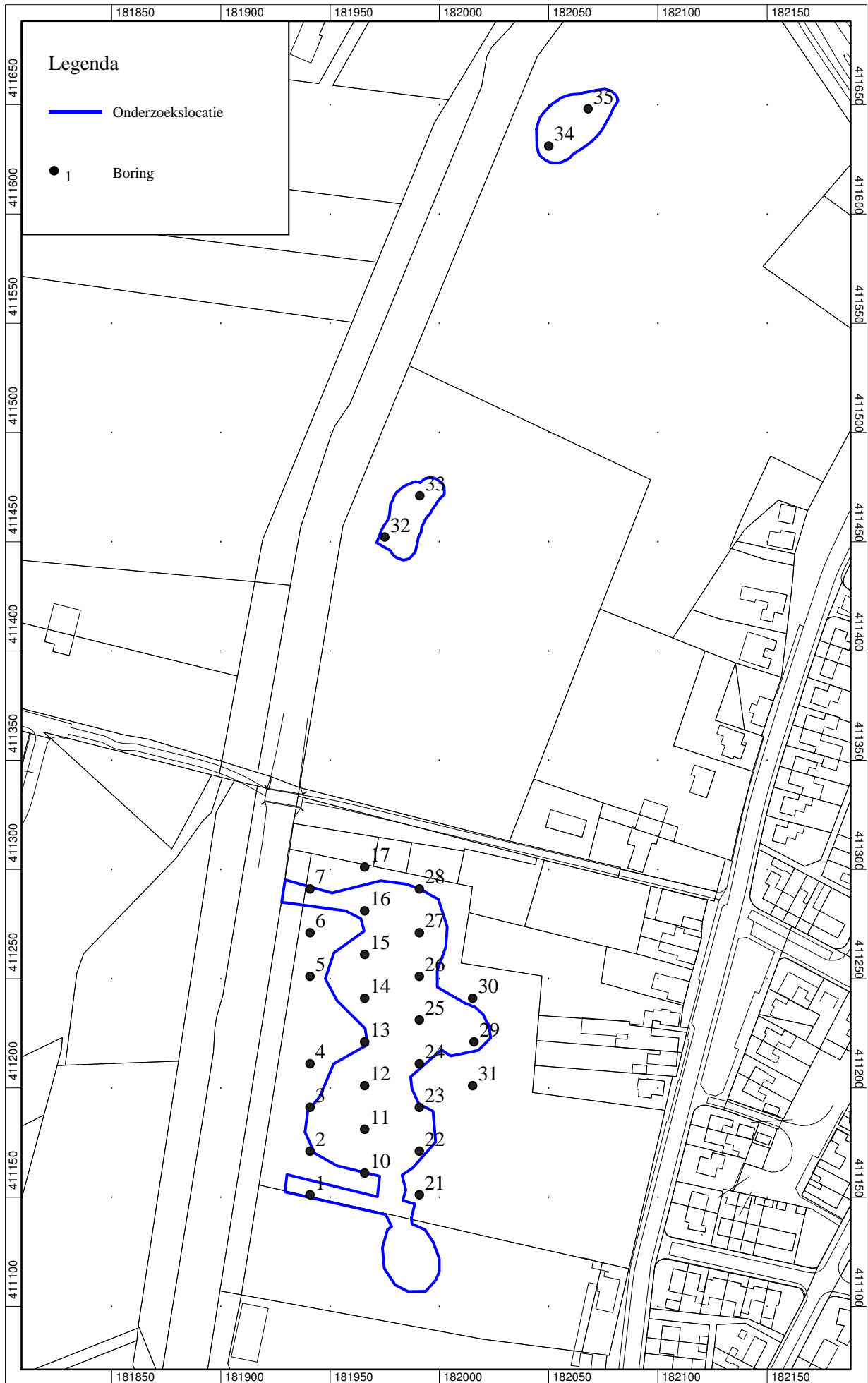
Op elk boorpunt zijn twee boringen geplaatst met een edelmanboor met een diameter van 15 cm, om zo voldoende materiaal te verzamelen en daardoor de trefkans op vuursteen te vergroten.

De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (ASB). Monsters zijn genomen van de lagen die bij een zorgvuldige inspectie archeologische indicatoren bevatten.

De opgeboorde grond werd vervolgens in het veld nat gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 3,5 mm. Het residu is door drs. J.R. Veldhuisonderzocht op de aanwezigheid van vuursteen.

## 3.2 Resultaten

De resultaten van het booronderzoek zijn weergegeven in bijlage 1. In de boringen werd over het algemeen matig fijn zand aangetroffen. De bovenste 20 to 80 cm vormt de bouwvoor. In boringen 3, 4, 5, 12 en 23 werd tussen 40 en 110 cm –mv een ijzeroerlaag aangetroffen. Dit is een niveau waar door uittreidend grondwater ijzer is neergeslagen, dat een harde laag vormt. In de meeste boringen wordt onder de bouwvoor of de oerlaag een rommelige laag met veel houtresten aangetroffen. Binnen dit pakket kunnen ook venige laagjes en lagen voorkomen (boringen 1, 4, 5, 16, 17, 31) en leemlagen (boringen 4 en 5). Hieronder komen, vanaf 90 à 240 cm –mv, in een aantal boringen grindlagen en -laagjes voor (boringen 6, 10–12, 14, 21–23, 28, 30).



Afbeelding 6 Locatie van de boorpunten. Kaart: P. Stokkel en A.J. Wullink.

De grindhoudende zanden aan de basis zijn van fluvio-periglaciaal oorsprong. Dit zijn afzettingen die onder zeer koude omstandigheden gedurende het Pleniglaciaal (73.000 tot 13.000 jaar geleden) zijn afgezet door vlechtende rivieren. De zanden hierboven zijn fluvio-eolische afzettingen. Dit zijn eolische afzettingen die deels weer door rivieren worden omgewerkt en waarbij ook leemlagen gevormd kunnen worden. Deze afzettingen zijn voornamelijk in het Laat-Glaciaal (13.000 tot 10.000 jaar geleden) afgezet. In het Laat-Glaciaal was er sprake van een afwisseling van twee warme periodes, het Bølling- en Allerød-interstadiaal met twee koude periodes, de Oude en de Jonge Dryas. Gedurende het Allerød vond er in de beekdalen veengroei plaats, waarna er tijdens de Jonge Dryas weer fluvio-eolische zanden op het veen werden afgezet. Ook op de onderzoekslocatie is dit het geval geweest.

Tijdens het Holoceen veranderde de waterhuishouding drastisch, met name door het verdwijnen van de permafrost en de komst van een vegetatiedek. Hierdoor nam de afvoer via beken en riviertjes sterk af, waardoor er veel minder erosie optrad en er voornamelijk leem werd afgezet in de beekdalen.

Het zand bevat zeer veel houtresten en is veelal verrommeld tot soms 2 m – mv. Via een omwondende is vernomen dat er in het verleden oer is gewonnen. Dit verklaart dat er slechts in vijf boringen een oerlaag werd aangetroffen. Wel werden tijdens het zeven veel ijzerconcreties gevonden, dit zijn mogelijk restanten van de oerlaag. Verder wist onze informant nog te vertellen dat zijn vader en broer ooit het terrein hadden ontgrond. Hierbij is de grond open getrokken om de structuur te verbeteren. Mogelijk is hierbij de aanwezige strooisellaag met de ondergrond vermengd.

### 3.2.1 Bodems

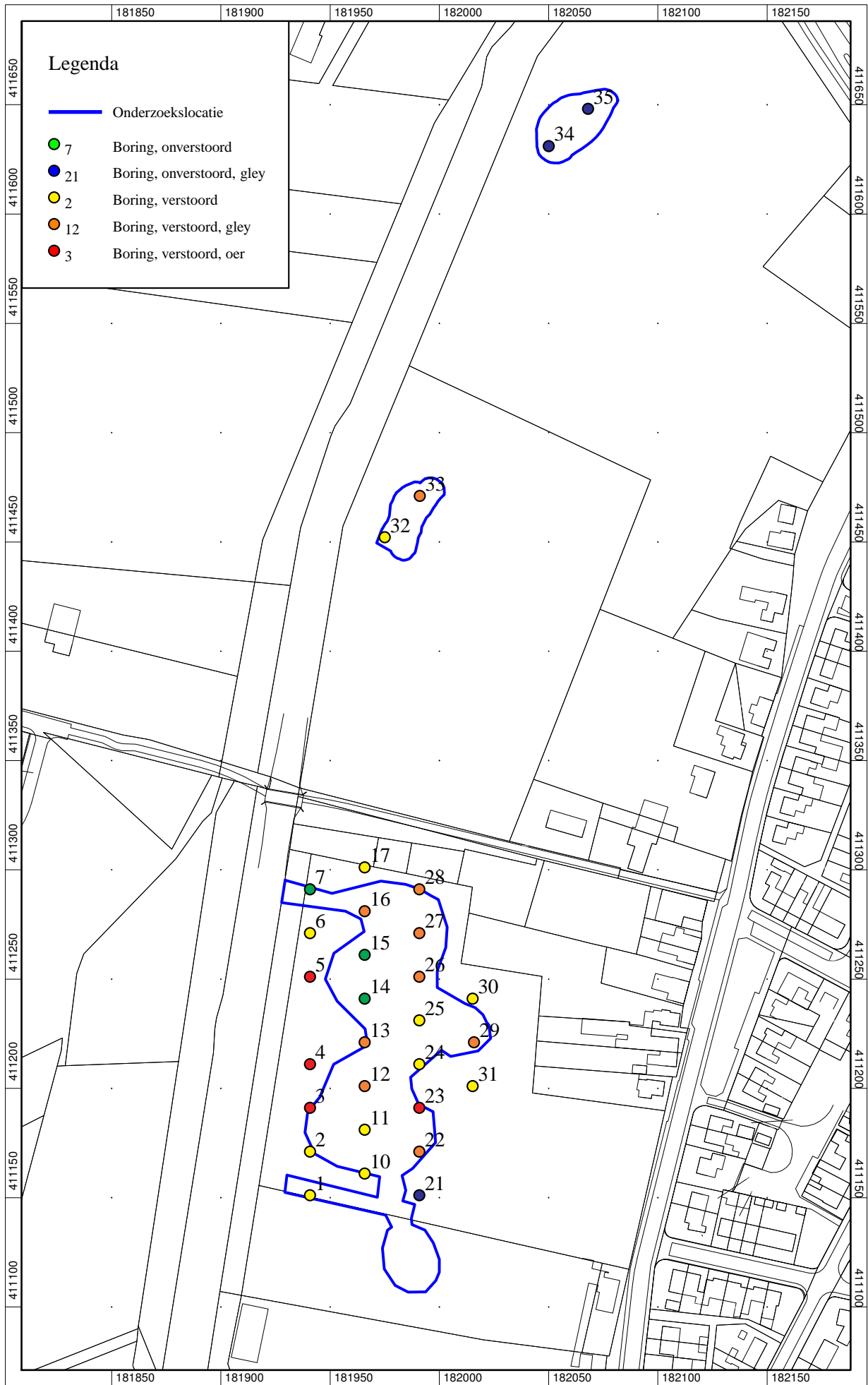
Bodemkundig gezien bestaat de bodem uit een bouwvoor (Ap-horizont) met daar direct onder het pleistocene moedermateriaal (C-horizont). Waar roestvlekken of ijzeroer zijn aangetroffen, spreekt men van respectievelijk een Cg- of Cgc-horizont. Waar de C-horizont is verrommeld krijgt de C-horizont de toevoeging 'p', waardoor de combinaties Cgp-, Cgcp- en Cp- ontstaan. In het totaal worden de volgende profielen onderscheiden: onverstoord (Ap, C), onverstoord met roestvlekken (Ap, Cg, C) verstoord (Ap, Cp, C), verstoord met roestvlekken (Ap, Cgp, Cg, C) en verstoord met oer (Ap, Cgcp, Cp, C). In afbeelding 7 wordt de verspreiding van de verschillende profieltypen weergegeven. De onverstoorde bodems zijn variaties op de onder natte omstandigheden gevormde beek- en gooreerdgronden.

### 3.2.2 Archeologische indicatoren

Het zeefresidu is door de vuursteenspecialist van ARC bv, drs. J.R. Veldhuis, onderzocht op het voorkomen van vuursteen. In boring 24 werd in de toplaag (0–30 cm –mv) een fragment verbrand, onbewerkt vuursteen aangetroffen. In boring 28 werd op 140–170 cm –mv verbrande kwarts aangetroffen. In boring 30 werd tussen 100–160 cm –mv verbrand graniet aangetroffen, eveneens onbewerkt.

Verbrand steen kan wijzen op menselijk handelen, maar kan ook door een natuurlijke brand ontstaan. De fragmenten zijn verder niet bewerkt, waardoor het niet





Afbeelding 7 Voorkomen van verschillende bodemprofieltypen. Kaart: P. Stokkel en A.J. Wullink.

aannemelijk is dat het hier mogelijk een archeologische vindplaats betreft. Alleen de verbrande kwarts uit boring 28 komt uit op het oog onverstoorde context.

In een aantal boringen werd in het residu ook houtskool aangetroffen. In boringen 7 en 34 bevond dit houtskool zich in de bouwvoor. In boringen 10, 11, 16, 21–24, 26, 29 en 31 werd het houtskool aangetroffen in de niveaus die ook veel hout bevatten. Deze niveaus worden als geroerd beschouwd, waarmee we tot de conclusie komen dat ook het houtskool zich niet in onverstoorde context bevindt.

Naast het natuur- en vuursteen en houtskool zijn in diverse monsters recente aardewerkfragmenten, glas en plastic aangetroffen.

## 4 Conclusies en aanbeveling

De onderzochte locaties liggen in een beekdal langs het Peel-kanaal. De bodem bestaat uit fluvio-periglaciale en fluvio-eolische zanden, waarbinnen grind-, leem- en veenlaagjes kunnen voorkomen. Lokaal komt er nog ijzeroer voor, maar deze oer is op het grootste deel van de locatie afgegraven. Verder oogt de bodem tot soms meer dan 2 m –mv verstoort, waarbij vooral de grote hoeveelheden hout opvallen. Mogelijk is dit het gevolg van de aanleg van het Peelkanaal of een poging tot grondverbetering door omwonenden. In de genomen monsters zijn enkele onbewerkte, maar verbrande steenfragmenten aangetroffen: vuursteen, kwarts en graniet. Dit is mogelijk gebeurt door menselijk handelen. Ook is er houtskool aangetroffen. Daarnaast zijn in diverse monsters recent aardewerk, glas en plastic aangetroffen.

Afgezien van het feit dat bodem waarschijnlijk vrij recent (in de 20e eeuw) is verstoord, is het, grond van de grote hoeveelheid bemonsterde grond en de geringe hoeveelheid vondsten van (mogelijk) antropogene oorsprong, onwaarschijnlijk dat er zich op de onderzoekslocatie archeologische sporen van steentijd-bewoning bevinden.

Onzes inziens is er dan ook geen bezwaar tegen de voorgenomen grondwerkzaamheden. Mochten er tijdens de graafwerkzaamheden alsnog archeologica worden aangetroffen, dan dient dit onverwijld aan het bevoegd gezag, de gemeente Mill, te worden gemeld.

## Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Beuningen, H.J.E. & A.M. Koldewij, 1993. *Heilig en Profaan. 1000 Laatmiddeleeuwse Insignes uit de collectie H.J.E. Beuningen*. Cothen (Rotterdam Papers VIII).
- Beuningen, H.J.E. van, A.M. Koldewij & D. Kicken, 2001. *Heilig en Profaan 2. 1200 Laatmiddeleeuwse Insignes uit openbare en particuliere collecties*. Cothen (Rotterdam Papers 12).
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Caspers, T., A. van der Leest & H. Stam, 2005. *Grote Historische topografische Atlas ± 1905, Noord-Brabant, 1:25.000*. Tilburg.

- Gerritsen, F., 2004. Het belang van beekdalen voor de archeologie van de zandlandschappen. In: F. Gerritsen & E. Rensink (red.), *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief. Een kwestie van onderzoek en monumentenzorg*. Amersfoort, pp. 13–25 (Nederlandse Archeologische Rapporten 28).
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 4 Zuid-Nederland 1838–1857*. Groningen.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Prummel, W., 2001. Dierenvondsten uit het dal van de Tjonger tussen Donkerbroek, Oosterwolde en Makkinga (FR.). *Paleo-Aktueel* 12, pp. 30–35.
- Prummel, W. & M.J.L.Th. Niekus, 2005. De laatmesolithische vindplaats Jardinga: de opgravingen in 2002 en 2003. *Paleo-Aktueel* 14/15, pp. 31–37.

## Bijlage 1 Boorstaten

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)		grind (onderdeel van lithologie)	
G	grind	g1	zwak grindig
L	leem	g2	matig grindig
V	veen	g3	sterk grindig
Z	zand		
bijmengsel (onderdeel lithologie)		humus (onderdeel lithologie)	
s1	zwak siltig	h1	zwak humeus
z1	zwak zandig	h2	matig humeus
z3	sterk zandig		

---

### boring 1 *RD-X: 181.942. RD-Y: 411.157. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
70 Zs1h1	zwartbruin	scherp	<i>Laagtrends: humeus aan de basis. Opmerkingen: Ap-horizont.</i>
130 Zs1	zwartgrijs	scherp	<i>Plantenresten: veel. Laagtrends: humeus aan de basis. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.</i>
160 Zs1	geelgrijs	beëindigd	<i>Opmerkingen: C-horizont.</i>

---

### boring 2 *RD-X: 181.942. RD-Y: 411.177. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
70 Zs1	donker bruin	scherp	<i>Opmerkingen: Ap-horizont. Keien.</i>
190 Zs1	zwartgeel	scherp	<i>Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.</i>
200 Zs1	witgrijs	beëindigd	<i>Opmerkingen: C-horizont.</i>

---

### boring 3 *RD-X: 181.942. RD-Y: 411.197. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
30 Zs1	bruin	scherp	<i>Opmerkingen: Ap-horizont.</i>
60 Zs1	bruinoranje	scherp	<i>Opmerkingen: Cgcp-horizont.</i>
80 Zs1	donker roodbruin	scherp	<i>Opmerkingen: Cgcp-horizont.</i>
200 Zs1	bruingrijs	beëindigd	<i>Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.</i>

---

### boring 4 *RD-X: 181.942. RD-Y: 411.217. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
40 Zs1	donker bruin	scherp	<i>Opmerkingen: Ap-horizont.</i>
110 Zs1	oranje	scherp	<i>Opmerkingen: Cgcp-horizont.</i>
120 Vz1	zwart	scherp	<i>Veen soorten: rietveen. Opmerkingen: Cp-horizont.</i>
130 Lz1	geelgrijs	scherp	<i>Opmerkingen: Cp-horizont.</i>
170 Zs1	donker grijs	beëindigd	<i>Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.</i>

---

### boring 5 *RD-X: 181.942. RD-Y: 411.257. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
40 Zs1	donker bruin	scherp	<i>Opmerkingen: Ap-horizont.</i>
110 Zs1	bruinoranje	scherp	<i>Opmerkingen: Cgcp-horizont.</i>
150 Zs1	grijszwart	scherp	<i>Sublagen: leemlagen, veenlagen. Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont.</i>
200 Zs1	geel	beëindigd	<i>Opmerkingen: C-horizont.</i>

---

**boring 6** RD-X: 181.942. RD-Y: 411.277. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	zwartbruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
85 Zs1	grijsgeel	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont. Kei.
100 Vz1	zwart	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
240 Zs1	bruingrijs	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
250 Zs1g1	geelgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 7** RD-X: 181.942. RD-Y: 411.297. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
120 Zs1	geelgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 10** RD-X: 181.967. RD-Y: 411.167. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
70 Zs1h1	zwart	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
170 Zs1	grijszwart	scherp	Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
190 Gz3	grijs	scherp	Opmerkingen: C-horizont.
200 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 11** RD-X: 181.967. RD-Y: 411.187. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
90 Zs1	grijszwart	scherp	Plantenresten: spoor. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
160 Zs1g3	grijszwart	scherp	Sublagen: veenlagen. Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
190 Zs1g2	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 12** RD-X: 181.967. RD-Y: 411.207. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
40 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
90 Zs1	bruinoranje	scherp	Opmerkingen: Cgp-horizont.
160 Zs1	donker grijsbruin	scherp	Plantenresten: weinig. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
190 Zs1g1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 13** RD-X: 181.967. RD-Y: 411.227. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	licht bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
60 Zs1	donker bruin	scherp	Vlekken: sterk gevlekt, oranje. Opmerkingen: Cgp-horizont.
160 Zs1	grijszwart	scherp	Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
170 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 14** RD-X: 181.967. RD-Y: 411.247. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
40 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
60 Zs1	olijforanje	scherp	Opmerkingen: C-horizont.
100 Zs1	witgrijs	geleidelijk	Opmerkingen: C-horizont.
120 Zs1g1	oranjewit	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 15** RD-X: 181.967. RD-Y: 411.267. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
35 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
150 Zs1	geeloranje	scherp	Opmerkingen: C-horizont.
170 Zs1	geelgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 16** RD-X: 181.967. RD-Y: 411.287. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
70 Zs1	bruinoranje	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
100 Vz3	grijszwart	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
120 Zs1	oranjegrijs	geleidelijk	Vlekken: sterk gevlekt, oranje. Opmerkingen: Cg-horizont.
150 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 17** RD-X: 181.967. RD-Y: 411.307. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
75 Vz3	zwart	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
180 Zs1	zwartgrijs	scherp	Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
190 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 21** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.157. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
80 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
140 Zs1	grijszwart	scherp	Vlekken: licht gevlekt, oranje. Opmerkingen: Cg-horizont.
200 Gz3	grijszwart	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 22** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.177. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
80 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
200 Zs1	grijszwart	scherp	Vlekken: sterk gevlekt, oranje. Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cgp-horizont. Hout.
240 Zs1g3	zwart	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
250 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 23** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.197. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	donker bruin	geleidelijk	Opmerkingen: Ap-horizont.
80 Zs1	bruinoranje	scherp	Opmerkingen: Cgcp-horizont.
140 Zs1	grijszwart	scherp	Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
200 Zs1g3	grijszwart	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 24** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.217. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
20 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
60 Zs1	geeloranje	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
110 Zs1	geelgrijs	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
200 Zs1	zwart	scherp	Sublagen: grindlagen. Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
210 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 25** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.237. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
30 Zs1	bruin	geleidelijk	Opmerkingen: Ap-horizont.
50 Zs1	bruinoranje	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
90 Zs1	geelgrijs	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
140 Zs1	grijszwart	geleidelijk	Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
210 Zs1	grijszwart	scherp	Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
220 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 26** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.257. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
60 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
200 Zs1	zwartgrijs	scherp	Vlekken: matig gevlekt, oranje. Plantenresten: veel. Laagtrends: naar boven toe fijner. Opmerkingen: Cgp-horizont. Hout.
210 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 27** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.277. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
70 Zs1	donker bruin	scherp	Laagtrends: humeus aan de top, kleiig aan de basis. Opmerkingen: Ap-horizont.
210 Zs1	grijszwart	scherp	Vlekken: matig gevlekt, oranje. Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cgp-horizont. Hout.
250 Zs1	grijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 28** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.297. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
50 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
140 Zs1g1	zwartgrijs	scherp	Vlekken: matig gevlekt, oranje. Plantenresten: veel. Laagtrends: naar boven toe fijner. Opmerkingen: Cgp-horizont. Hout.
170 Zs1	witgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 29** RD-X: 182.017. RD-Y: 411.227. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
60 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
190 Zs1	grijszwart	scherp	Vlekken: sterk gevlekt, oranje. Sublagen: humeuze lagen. Plantenresten: veel. Laagtrends: naar boven toe fijner. Opmerkingen: Cgp-horizont. Hout.
200 Zs1	geelgrijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 30** RD-X: 182.016. RD-Y: 411.247. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
60 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
100 Zs1	grijsbruin	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
160 Zs1	grijszwart	scherp	Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
210 Zs1g1	grijs	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 31** RD-X: 182.016. RD-Y: 411.207. Maaiveld: 12,40. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
40 Zs1	donker bruin	scherp	Opmerkingen: Ap-horizont.
80 Zs1	roodbruin	scherp	Opmerkingen: Cp-horizont.
215 Zs1	grijszwart	scherp	Sublagen: humeuze lagen. Plantenresten: veel. Opmerkingen: Cp-horizont. Hout.
220 Zs1	geel	beëindigd	Opmerkingen: C-horizont.

**boring 32** RD-X: 181.976. RD-Y: 411.448. Maaiveld: 12,00. Boormethode: edelmanboring.

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
70 Zs1h2g1	zwartbruin	scherp	<i>Opmerkingen:</i> Ap-horizont. IJzerconcreties.
170 Zs1	geelbruin	scherp	<i>Opmerkingen:</i> Cp-horizont. Hout.
180 Zs1g3	grijs	beëindigd	<i>Opmerkingen:</i> C-horizont.

**boring 33** RD-X: 181.992. RD-Y: 411.467. Maaiveld: 12,00. Boormethode: edelmanboring.

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
50 Zs1h1	donker bruin	scherp	<i>Opmerkingen:</i> Ap-horizont.
70 Zs1	donker bruin	scherp	<i>Vlekken:</i> sterk gevlekt, zwart. <i>Opmerkingen:</i> Cgcp-horizont. IJzerconcreties.
130 Zs1	grijs	scherp	<i>Opmerkingen:</i> Cp-horizont. Hout.
180 Zs1g1	witgrijs	scherp	<i>Opmerkingen:</i> C-horizont.
190 Zs1g3	witgrijs	beëindigd	<i>Opmerkingen:</i> C-horizont.

**boring 34** RD-X: 182.051. RD-Y: 411.627. Maaiveld: 11,80. Boormethode: edelmanboring.

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
90 Zs1h1	bruinzwart	scherp	<i>Opmerkingen:</i> Ap-horizont.
120 Zs1	geelgrijs	beëindigd	<i>Vlekken:</i> licht gevlekt, oranje. <i>Opmerkingen:</i> Cg-horizont.

**boring 35** RD-X: 182.069. RD-Y: 411.644. Maaiveld: 11,80. Boormethode: edelmanboring.

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
60 Zs1	witgeel	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> licht gevlekt, oranje. <i>Opmerkingen:</i> Cg-horizont.
100 Zs1	witgrijs	beëindigd	<i>Opmerkingen:</i> C-horizont.
350 Zs1h1	bruinzwart	scherp	<i>Opmerkingen:</i> Ap-horizont.



## Bijlage 2 Periodisering

De onderstaande tabel geeft een vereenvoudigde archeologische tijdsschaal (conform Brandt et al. 1992).

---

Periode	
Paleolithicum	8800 v. Chr. en eerder
Mesolithicum	8800–4900 v. Chr.
Neolithicum	5300–2000 v. Chr.
Bronstijd	2000–800 v. Chr.
IJzertijd	800–12 v. Chr.
Romeinse Tijd	12 v. Chr. – 450 n. Chr.
Vroege Middeleeuwen	450–1050 n. Chr.
Late Middeleeuwen	1050–1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	1500 n. Chr. tot heden

---